

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΜΕΛΩΝ

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ. — Ψυχολογικαὶ Πειραματικαὶ Ἔρευναι*. Τὸ Συναίσθημα καὶ ἡ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὰς ἄλλας ψυχικὰς λειτουργίας. Α'. Ἡ μέτρησις τῶν συναισθημάτων¹, ὑπὸ Θεοφίλου Βορέα καὶ Μαρίας Κισσάβου.

Ἔχω τὴν τιμὴν νὰ ὑποβάλω εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τὰ πρῶτα πορίσματα πειραματικῶν ἐρευνῶν γενομένων ἐν τῷ Ψυχολογικῷ Ἐργαστηρίῳ τοῦ Πανεπιστημίου ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῆς δίδος Μαρίας Κισσάβου, ἐπιμελητοῦ τοῦ Ἐργαστηρίου, καὶ ἀναφερομένων εἰς τὸ συναίσθημα καὶ τὴν σχέσιν αὐτοῦ πρὸς τὰς ἄλλας ψυχικὰς λειτουργίας. Ἀποβλέπουσι δὲ τὰ πορίσματα ταῦτα εἰς τὴν μέτρησιν τοῦ συναισθήματος.

Ὅτι τοῦ ψυχικοῦ βίου τὰ φαινόμενα, οὐ μόνον τὰ ἀπλούστερα ἀλλὰ καὶ τὰ συνθετώτερα, ἀνιχνεύονται καθόλου εἰπεῖν διὰ τῆς παρατηρήσεως καὶ τοῦ πειράματος καὶ παρακολουθεῖται ἡ ἐκδήλωσις καὶ πρὸς τούτοις μετρεῖται μᾶλλον ἢ ἦττον ἡ ἔντασις αὐτῶν ἔδειξαν πολλαπλαῖ ἔρευναι γενόμεναι μέχρι τοῦδε.

Διὰ τοιούτων ἐρευνῶν καὶ ὑπὸ ἄλλων καὶ ὑφ' ἡμῶν γενομένων ἐπιστώθη ὅτι ὑπόκεινται εἰς μέτρησιν τῶν γνωστικῶν λειτουργιῶν τὰ φαινόμενα, τῆς μνήμης², τῆς φαντασίας³, τῆς νοήσεως⁴, ἔτι δὲ ἡ ἠθικὴ συνείδησις⁵, ἡ καλαισθητικὴ

* Ἐκ τοῦ Ψυχολογικοῦ Ἐργαστηρίου τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν.

¹ *Theoph. Boreas and Maria Kissavou, The measurement of feelings.*

² *Θεοφίλου Βορέα, Πειραματικὰ μνημονικὰ ἔρευναι Α'. Ἡ πορεία τῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς ἰσχύος τῆς μνήμης, ἐν Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, 5, 1930, σελ. 230 κ. ἐξ. — Ἀνάλεκτα, 2, 1939. — Πρβλ. καὶ Μαρίας Κισσάβου, Gedächtnisuntersuchungen. Der Entwicklungsgang des Gedächtnisses, ἐν Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, 14, 1939, σελ. 321 κ. ἐξ.*

³ *Théophile Boréas, Recherches de psychologie expérimentale. L'imagination et ses relations avec les autres fonctions psychiques. Α'. La marche du développement de l'imagination et sa puissance, ἐν Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, 5, 1938, σελ. 190 κ. ἐξ. — Πρβλ. Theophil Boreas, Experimentelle psychologische Forschungen. Die Phantasie und ihre Beziehungen zu den anderen Seelentätigkeiten. Α'. Der Vorgang der Entwicklung der Phantasie und ihre Stärke, ἐν Archiv f. d. ges. Psychologie, 102, 1938, σελ. 243 κ. ἐξ. — Ἀνάλεκτα, 3, 1940.*

⁴ *Θεοφίλου Βορέα, Ψυχολογικὰ πειραματικὰ ἔρευναι Α'. Ἡ πορεία τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἐδφύας, ἐν Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, 16, 1941, σελ. 43 κ. ἐξ. — Ἀνάλεκτα, 4, 1941.*

⁵ *Θεοφίλου Βορέα, Ψυχολογικὰ πειραματικὰ ἔρευναι Α'. Ἡ πορεία τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἠθικῆς συνείδησεως, ἐν Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, 15, 1940, σελ. 93 κ. ἐξ. — Ἀνάλεκτα, 4, 1941. Πρβλ. καὶ Μαρίας Κισσάβου, Ψυχολογικὰ πειραματικὰ ἔρευναι. Ἡ ἠθικὴ συνείδησις. Α'. Ἡ πορεία τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἠθικῆς συνείδησεως, 1939.*

συνείδησις¹, ἡ θρησκευτικὴ συνείδησις², πρὸς δὲ τούτοις ὁ χρόνος τῆς ἀντιδράσεως³ καὶ ἄλλα ψυχικὰ γεγονότα, ὅπου ἡ ζήτησις καὶ δείκτας παρέσχε καὶ γνώμονας τῆς ἐκδηλώσεως καὶ μετρήσεως καὶ κατέστησε δυνατὴν τὴν παρασκευὴν παντοίων ψυχογραφημάτων⁴, ἀτομικῶν καὶ ὁμαδικῶν, γενικῶν καὶ μερικῶν, στατικῶν καὶ γενετικῶν. Ὁμολογεῖται μόνον ὅτι τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος γεγονότα μετροῦνται οὐχὶ μεθ' ὄσης ἀκριβείας μετροῦνται τὰ φαινόμενα τὰ φυσικὰ, ἀλλὰ κατὰ προσέγγισιν ἐλάσσονα, διότι ἐν τῷ ψυχικῷ βίῳ πλείονες ὑπάρχουσι μεταβλητοὶ καὶ ἀστάθμητοι παράγοντες, ὧν δὲν δύναται νὰ ὑπολογίζηται κατ' ἀκριβείαν ἐκάστοτε ἡ σημασία.

Ἄλλ' ἐὰν δυνάμεθα καὶ πάντα τὰ ψυχικὰ φαινόμενα μετὰ τῆς αὐτῆς κατὰ προσέγγισιν ἀκριβείας νὰ ἐξιχνεύωμεν καὶ ὑποβάλλωμεν εἰς μέτρησιν, ἐὰν δυνάμεθα καὶ τὸ συναίσθημα νὰ παρακολουθῶμεν ἐν τῇ ἐκδηλώσει αὐτοῦ, ὅπως τὰς γνωστικὰς λειτουργίας καὶ νὰ μετρῶμεν τὴν ἰσχὺν τῶν θυμικῶν διαθέσεων τῶν ἀνθρώπων καθόλου, καὶ νὰ παρέχωμεν δείκτας καὶ γνώμονας αὐτῶν καὶ ψυχογραφήματα κατὰ τὰ ἄτομα καὶ τὰς ἡλικίας καὶ τὰ φύλα, εἶναι ζητήματα, ἐν ᾧ πολλαὶ προέκυψαν ἐκ παλαιοῦ χρόνου ἀμφισβητήσεις.

Οἱ Ἕλληνες, οἵτινες τὸ συναίσθημα πρῶτοι ἐξήτασαν καὶ διέκριναν ἀπὸ τῶν ἄλλων στοιχείων τοῦ ψυχικοῦ βίου καὶ ἔδειξαν τὰς πολλαπλὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα, εἰσήγαγον δὲ καὶ γνώμας περὶ τῶν μορφῶν τῆς ἐκδηλώσεως αὐτοῦ, αἵτινες προέλαβον καὶ θεωρίας ἀκριβέστερον ὑποτυπωθείσας ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις, καὶ ἐδραίας κατέβαλον τὰς βάσεις τῆς παρατηρήσεως τοῦ συναισθηματικοῦ βίου καὶ τὰ εἶδη τῶν συναισθημάτων τὰ κυριώτατα παρατήρησαν καὶ ἐχαρκτηρίωσαν καὶ ὠνόμασαν⁵, πρῶτοι ἦσαν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ζητήματος καὶ τὰς μεθόδους τῆς ἀνιχνεύσεως τῶν θυμικῶν καταστάσεων εἰσήγα-

¹ Θεοφίλου Βορέα καὶ Μαρίας Κισσάβου, Ψυχολογικαὶ πειραματικαὶ ἔρευναι. Α'. Ἡ πορεία τῆς ἀναπτύξεως τῆς καιραιοθητικῆς συνειδήσεως, ἐν Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, 16, 1941, σελ. 195 κ. ἐξ.

² Θεοφίλου Βορέα καὶ Μαρίας Κισσάβου, Ψυχολογικαὶ πειραματικαὶ ἔρευναι. Α'. Ἡ πορεία ἀναπτύξεως τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως, ἐν Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, 17, 1942, σελ. 238 κ. ἐξ.

³ Θεοφίλου Βορέα, Πειραματικαὶ ἔρευναι. Ὁ χρόνος τῆς ἀντιδράσεως καὶ ἡ ἐδφοῖα. Α'. Ὁ χρόνος τῆς ἀπλῆς ἀντιδράσεως, ἐν Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, 7, 1932, σελ. 359 κ. ἐξ. - *Théophile Boréas, Recherches expérimentales. Le temps de réaction et l'intelligence. B'. La réaction composée et sa relation avec la réaction simple*, ἐν Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, 9, 1934, σελ. 51 κ. ἐξ. - Πρὸς. καὶ *Angélique Koukis, Recherches de psychologie expérimentales. Le temps de réaction et ses relations avec l'intelligence*, ἐν Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, 11 1936, σελ. 153 κ. ἐξ.

⁴ Θεοφίλου Βορέα, Ἀκαδημεικὰ, 2, Ψυχολογία, ἔκδ. 3η, 1950, σελ. 26 κ. ἐξ., 323 κ. ἐξ., κ. ἄ.

⁵ Θεοφίλου Βορέα, Ἀκαδημεικὰ, 2, Ψυχολογία, ἔκδ. 3η, 1950, σελ. 360 κ. ἐξ.

γον, τὴν αὐτοπαρατηρησίαν καὶ τῶν ἄλλων τὴν παρατήρησιν, καὶ ὑπέδειξαν τὴν ὀρθὴν τοῦ ζητήματος λύσιν.

Εἶναι πεπεισμένοι οἱ Ἕλληνες ὅτι, ὅπως τὴν διάνοιαν καὶ τὰς ἄλλας ψυχικὰς λειτουργίας, οὕτω δυνάμεθα καὶ τὸ συναίσθημα νὰ διαγινώσκωμεν, καὶ δὴ ἐκ τῶν λόγων τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐκ τῆς φυσιογνωμίας, ἥτοι τῆς ἐκφράσεως τοῦ προσώπου, μάλιστα τῶν ὀφθαλμῶν, οἵτινες παλαιότατα ἤδη ἐξαρκητοῖσθησαν ὡς τὸ κάτοπτρον τῆς ψυχῆς, ὅπου καὶ ἡ διάνοια ἐκδηλοῦται καὶ ἡ ψυχικὴ γαλήνη καὶ ἡ χαρὰ καὶ ἡ λύπη καὶ ὁ φόβος καὶ ἡ φρίκη καὶ ἡ αἰδῶς καὶ ἡ ἀναισχυντία καὶ ἡ φιλικὴ διάθεσις καὶ ἡ ἐχθρότης καὶ ἡ ὀργὴ καὶ ἡ πίστις καὶ ἡ δυσπιστία καὶ ὁ ἐνθουσιασμὸς καὶ ἡ περιφρόνησις καὶ ὅσα ἄλλα ὑπάρχουσι παθήματα τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ἔτι δ' ἐκ τῶν κινήσεων τοῦ ὅλου σώματος.

Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐγένοντο καὶ οἱ πρῶτοι θεμελιωταὶ τῆς *φυσιογνωμονικῆς*, ἐπὶ τὰ ἴχνη δ' ἐκείνων ἐβάδισαν ὅσοι κατὰ τοὺς ἔπειτα χρόνους ἠσχολήθησαν περὶ αὐτὴν μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν¹.

Περὶ τοῦ Πυθαγόρου ἐλέχθη ὅτι «*φυσιογνωμονήσας καὶ τὰς κινήσεις καὶ τὰς ἡρεμίας τοῦ σώματος ἐπισκεψάμενος ἐπαίδευσεν αὐτήν γὰρ ἠκριβὸν πρῶτος τὴν περὶ ἀνθρώπων ἐπιστήμην, ὁποῖος τὴν φύσιν ἕκαστος ἐκμανθάνων καὶ οὐτ' ἂν φίλον οὔτε γνώριμον ἐποιήσατο οὐδένα, πρὶν πρότερον φυσιογνωμονῆσαι τὸν ἄνδρα, ὁποῖος ποτ' ἐστί*»².

Καὶ ὁ Σωκράτης παρὰ Ξενοφῶντι εἰσάγεται πρὸς τὸν Παρράσιον λέγων τὸν ζωγράφον. «*Καὶ τὸ μεγαλοπρεπές τε καὶ ἐλευθέριον καὶ τὸ ταπεινόν τε καὶ ἀνελεύθερον καὶ τὸ σωφρονητικόν τε καὶ φρόνιμον καὶ τὸ ὑβριστικόν τε καὶ ἀπειροκαλον καὶ διὰ τοῦ προσώπου καὶ διὰ τῶν σχημάτων καὶ ἐσώτων καὶ κινουμένων ἀνθρώπων διαφαίνει*»³ καὶ πρὸς Κλείτωναν τὸν ἀνδριαντοποιόν «*Δεῖ τὰ τῆς ψυχῆς ἔργα τῷ εἶδει προσεικάζειν*»⁴.

Γνώριμα δὲ εἶναι καὶ τὰ τοῦ Ἰπποκράτους «*δόκοσι τὴν ἠηρικὴν ἀσκεόντες φυσιογνωμονίης ἀμοιρέουσι, τουτέων ἡ γνώμη ἀνὰ σκότος καλινδουμένη νοσήθη γηράσκει*»⁵.

Οὐχὶ διάφορος φαίνεται ὅτι εἶναι περὶ τοῦ συναισθήματος τοῦ Πλάτωνος ἡ γνώμη, ὅστις περὶ ἐκλογῆς καὶ καταστάσεως τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν φυλάκων

¹ Θεοφίλου Βορέα, Ἀκαδημεικά, 2, ψυχολογία, ἐκδ. 3η, 1950, σελ. 473 κ. ἐξ. - Ἀνάλεκτα, 2, 1939. σελ. 238 κ.ἐξ. - Foerster, Scriptores physiognomonici Graeci et Latini, 2, 1893, Teubner.

² Πορφύριον, Βίος Πυθαγόρου, 13.

³ Ἀπομνημ. Γ, 10, 5.

⁴ Ἀυτόθι, Γ, 10, 6, κ.ἐξ.

⁵ Γαληνοῦ, XIX, 530, K.

ὁμιλῶν ἐν τῇ Πολιτείᾳ πρῶτος καὶ περὶ ἐπαγγελματικῆς ἐπιλογῆς ποιεῖται λόγον καὶ κριτήρια εἰσάγει, δι' ὧν καὶ ἡ διάνοια καὶ τὰ παντοῖα εἶδη τῶν συναισθημάτων ἐλέγχονται καὶ ὁ ὅλος ψυχικὸς βίος τῶν ἐξεταζομένων. «Ζητητέον», εἶπε, «τίνες ἄριστοι φύλακες τοῦ παρ' αὐτοῖς δόγματος, τοῦτο ὡς ποιητέον, ὃ ἂν τῇ πόλει ἀεὶ δοκῶσι βέλτιστον εἶναι αὐτοὺς ποιεῖν. Τηρητέον δὴ εὐθὺς ἐκ παίδων, προθεμένοις ἔργα, ἐν οἷς ἂν τις τὸ τοιοῦτον μάλιστα ἐπιλανθάνοιτο καὶ ἐξαπατῶτο, καὶ τὸν μὲν μνήμονα καὶ δυσεξαπάτητον ἐγκριτέον, τὸν δὲ μὴ ἀποκριτέον - καὶ τρίτου εἶδους τούτοις γοητείας ἄμιλλαν ποιητέον, καὶ θεατέον, ὥσπερ τοὺς πώλους ἐπὶ τοὺς ψόφους τε καὶ θορύβους ἄγοντες σκοποῦσιν εἰ φοβεροί, οὗτοι νέους ὄντας εἰς δεῖματ' ἅπτα κομιστέον καὶ εἰς ἡδονὰς αὖ μεταβλητέον, βασανίζοντας πολὺ μᾶλλον ἢ χρυσὸν ἐν πυρὶ, εἰ δυσγοιήτεντος καὶ εὐσχήμων ἐν πᾶσι φαίνεται, φύλαξ αὐτοῦ ὢν ἀγαθὸς καὶ μουσικῆς ἥς ἐμάνθανεν, εὐρυθμὸν τε καὶ εὐάρμοστον ἑαυτὸν ἐν πᾶσι τούτοις παρέχων, οἷος δὴ ἂν ὢν καὶ ἑαυτῷ καὶ πόλει χρησιμώτατος εἴη. Καὶ τὸν ἀεὶ ἐν τε παισὶ καὶ νεανίσκοις καὶ ἐν ἀνδράσι βασανιζόμενον καὶ ἀκήρατον ἐκβαίνοντα καταστατέον ἄρχοντα τῆς πόλεως καὶ φύλακα καὶ τιμὰς δοτέον καὶ ζῶντι καὶ τελευτήσαντι, τάφων τε καὶ τῶν ἄλλων μνημείων μέγιστα γέρα λαγχάνοντα τὸν δὲ μὴ τοιοῦτον ἀποκριτέον»¹.

Περὶ ἄλλης ἐγγυτέρας καὶ ἀκριβεστέρας μετρήσεως τοῦ συναισθηματικοῦ βίου δὲν ἐγένετο λόγος ἐν Ἑλλάδι. Καὶ αὐτοὶ οἱ Σοφισταὶ καὶ οἱ Ἐπικούρειοι, οἵτινες ἀνώτατον τοῦ βίου σκοπὸν καὶ κρηπίδα τῆς εὐδαιμονίας ὥρισαν τὴν ἡδονήν², ἐκήρυξαν δὲ ὅτι οὐχὶ πᾶσαν ἡδονὴν πρέπει ἐκάστοτε νὰ ἐγκρίνωμεν, ἀλλὰ μόνον κατόπιν ἐκτιμήσεως ὠρισμένας ἡδονὰς νὰ προτιμῶμεν³, εἰσήγαγον δὲ οὕτω πρῶ-

¹ 413 C κ.ξξ.

² Γνώριμα εἶναι ὅσα ὁ Καλλικλῆς, ἐκ τῶν νεωτέρων Σοφιστῶν, εἰσάγει· λέγων ἐν Γοργία τοῦ Πλάτωνος· «τοῦτ' ἐστὶ τὸ κατὰ φύσιν καλὸν καὶ δίκαιον, ὃ ἐγὼ σοὶ νῦν παρησιαζόμενος λέγω, ὅτι δεῖ τὸν ὀρθῶς βιωσόμενον τὰς μὲν ἐπιθυμίας τὰς ἑαυτοῦ εἶναι ὡς μεγίστας εἶναι καὶ μὴ κολάζειν, ταύταις δὲ ὡς μεγίσταις οὖσαις ἱκανὸν εἶναι ὑπηρετεῖν. - Οὐδ' ἐπιθυμῶντες εἶναι ταῖς ἡδοναῖς πλήρωσιν ἐπαινοῦσι τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν δικαιοσύνην διὰ τὴν αὐτῶν ἀναστροφὴν. - Τρυφή καὶ ἀκολασία καὶ ἐλευθερία, ἐὰν ἐπιθυμῶντες ἔχη, τοῦτ' ἐστὶν ἀρετὴ καὶ εὐδαιμονία· τὰ δὲ ἄλλα ταῦτ' ἐστὶ, τὰ καλλωπίσματα, τὰ παρὰ φύσιν συνθήματα ἀνθρώπων, φλυαρία καὶ οὐδενὸς ἄξια» (491 κ.ξξ). Εἶπε δὲ καὶ ὁ Ἐπίκουρος· «τὴν ἡδονὴν ἀρχὴν καὶ τέλος λέγομεν εἶναι τοῦ μακαρίως ζῆν· ταύτην γὰρ ἀγαθὸν πρῶτον καὶ συγγενικὸν ἐγνωμεν καὶ ἀπὸ ταύτης καταρχόμεθα πάσης αἰρέσεως καὶ φωνῆς καὶ ἐπὶ ταύτην κατατινόμεν ὡς κανόνι τῷ πάθει πᾶν ἀγαθὸν κρίνοντες» (Διογ. Λαέρτ. I, 128 κ.ξξ.).

³ Περὶ τῶν Σοφιστῶν μαρτυροῦσιν ὅσα ὁ Σωκράτης εἰσάγει· λέγων πρὸς τὸν Πρωταγόραν παρὰ Πλάτωνος· «ὥσπερ ἀγαθὸς ἰσθάναι ἀνθρώπος συνθεὶς τὰ ἡδέα καὶ συνθεὶς τὰ λυπηρά, καὶ τὸ ἐγγὺς καὶ τὸ πόρρω στήσας ἐν τῷ ζυγῷ, εἰπέ ποτέρα πλείω ἐστίν. Ἐὰν μὲν γὰρ ἡδέα πρὸς ἡδέα ἰσῆς, τὰ μείζω ἀεὶ καὶ πλείω ληπτέα· ἐὰν δὲ λυπηρά πρὸς λυπηρά, τὰ ἐλάττω καὶ ὀμικρότερα»

τοι τὸν λεγόμενον *ἡδονικὸν λογισμὸν* καὶ ἐγένοντο πρόδρομοι τοῦ Bentham καὶ τῶν ἄλλων Ἑγγλων χρησιμοθηρικῶν¹, οὐχὶ κατ' ἀκριβείαν μέτρησιν εἶχον ὑπ' ὄψει.

Πλείονες ἔρευμαι πρὸς ἀκριβώσιν τῆς ἐκδηλώσεως τοῦ συναισθηματικοῦ βίου καθόλου καὶ ἐγγυτέραν μέτρησιν τῆς ἰσχύος τῶν θυμικῶν καταστάσεων τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς ἐγένοντο ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, ὅτε καὶ ἄλλαι μέθοδοι εἰσήχθησαν καὶ κριτήρια ἐξητήθησαν ἐπιτηδειότερα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Καὶ αἱ ἔρευμαι αὗται ἐχώρησαν περαιτέρω. Ἐδρωμερέστερον μόνον καὶ κατὰ τινα μικροτέραν προσέγγισιν ἢ τὰ γνωστικὰ φαινόμενα δύνανται κατὰ τὰς ἐρεῦνας ταύτας νὰ ἐξιχνεύωνται τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος γεγονότα τοῦ ψυχικοῦ βίου. Τοῦτο δ' ἔδειξαν ἐνταῦθα καὶ τὰ πορίσματα τῶν ἡμετέρων ἐρευνῶν, αἵτινες τὴν μέτρησιν τῶν συναισθημάτων ἀνίχνευσαν καὶ ἐπὶ κανονικῶν καὶ ἐπὶ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀνωμάλως ἐχόντων ὑποκειμένων.

Σκοπὸς τῆς ἐρεῦνης. - Σκοπὸς τῆς ἐρεῦνης ἡμῶν ταύτης ἦτο νὰ καθορίσῃ τὰ ἐξῆς ζητήματα.

1. Μετροῦνται τὰ συναισθήματα, καὶ δὴ μεθ' ὅσης ἀκριβείας τὰ γνωστικὰ φαινόμενα;
2. Διαφέρουσιν αἱ ἡλικίαι ἐν τῇ μετρήσει τοῦ συναισθήματος;
3. Διαφέρουσιν ἐν τῇ μετρήσει τοῦ συναισθήματος τὰ φύλα;
4. Δυνάμεθα καὶ τῶν συναισθημάτων νὰ παρέχωμεν δείκτας καὶ γνώμονας καὶ ψυχογραφήματα, οἷα τὰ τῶν γνωστικῶν λειτουργιῶν;

Ἐποκειμένα. - Διεξήχθη δὲ ἡ ἔρευμαι ἡμῶν ἐν τῷ Ψυχολογικῷ Ἐργαστη-

ἐὰν δὲ ἡδέα πρὸς λυπηρά, ἐὰν μὲν τὰ ἀνιαρὰ ὑπερβάλληται ὑπὸ τῶν ἡδέων, ἐὰν τε τὰ ἐγγὺς ὑπὸ τῶν πόρρω ἐὰν τε τὰ πόρρω ὑπὸ τῶν ἐγγύς, ταύτην τὴν πρᾶξιν πρακτέον, ἐν ἣ ἂν ταῦτ' ἐνῆ· ἐὰν δὲ τὰ ἡδέα ὑπὸ τῶν ἀνιαρῶν, οὐ πρακτέα» (Πρωταγ. 356 Β κ.ἐξ., ὅπου ὁ λόγος περὶ μετρήσεως τῆς ἡδονῆς καὶ μετροθηρικῆς τέχνης). Ὁ δ' Ἐπίκουρος φέρεται λέγων παρὰ Διογένηι Λαερτίῳ τὰ ἐξῆς: «οὐ πᾶσαν ἡδονὴν αἰρούμεθα, ἀλλ' ἔστιν ὅτε πολλὰς ἡδονὰς ὑπερβαίνομεν, ὅταν πλεῖον ἡμῖν τὸ δυσχερὲς ἐκ τούτων ἔπηται καὶ πολλὰς ἀλγηδόνας ἡδονῶν κρείττους νομίζομεν, ἐπειδὴν μείζων ἡμῖν ἡδονὴ παρακολουθῆ πολὺν χρόνον ὑπομείνασι τὰς ἀλγηδόνας».

¹ Τὰ περὶ ἡδονικοῦ λογισμοῦ (hedonic calculus) διδάγματα τῶν Ἑγγλων χρησιμοθηρικῶν εἶναι παραπλήσια πρὸς τὰ τῶν Ἑλλήνων. Κατὰ Bentham ἐν τῇ ἐκτιμῆσει τῆς ἡδονῆς εἰς τὴν ἔντασιν αὐτῆς πρέπει πρὸ πάντων νὰ ἀποβλέπωμεν καὶ τὴν διάρκειαν καὶ τὴν βεβαιότητα καὶ τὸ ἐγγὺς καὶ τὸ πόρρω καὶ τὴν γονιμότητα καὶ τὴν καθαρότητα καὶ τὴν ἔκτασιν. Ὅπως ἐκ δύο ἡδονῶν ἐκείνην πρέπει νὰ προτιμῶμεν, ἥτις θὰ εἶναι ἐντονωτέρα καὶ ἰσχυροτέρα, θὰ διαρκῆ δὲ μακρότερον χρόνον, θὰ εἰμεθα δὲ βέβαιοι ὅτι δυνάμεθα μᾶλλον νὰ ἐπιτύχωμεν αὐτῆς, θὰ εἶναι δ' ἐγγυτέρα πρὸς ἡμᾶς, καὶ δὴ παρούσα καὶ ἀσφαλέςτερα, θὰ ἔχη δ' ἐπακολουθοῦσαν ἄλλην ἡδονήν, οὐχὶ λύπην, θὰ ἐπεκτείνηται δὲ εἰς μείζονα ἀριθμὸν ἀνθρώπων (Principles of Morals and Legislation, κεφ. IV, σελ. 29 κ.ἐξ.).

ρίω τοῦ Πανεπιστημίου. Καὶ ἤρξατο μὲν αὕτη τῷ 1937, συνεπληρώθη δὲ κατὰ τὰ ἔτη 1947 καὶ 1948. Ἐπεξετάθησαν δ' αἱ ἔρευναι εἰς 3960 ὑποκείμενα ἡλικίας 7-20 ἐτῶν, ἦτοι 440 ἕξ ἐκάστης τῶν ἡλικιῶν 7,9,11,12,13,15,17,18 καὶ 20 ἐτῶν ἀμφοτέρων τῶν φύλων, περιέλαβον δὲ καὶ 1000 ὑποκείμενα ἡλικίας ἐπέκεινα τῶν 20 ἐτῶν.

Καὶ τὰ μὲν 2/3 τῶν ἐξετασθέντων ὑποκειμένων ἦσαν κανονικὰ καὶ κατὰ τὴν διάθεσιν τὴν θυμικὴν, τὰ δὲ ἄλλα ἐνεφάνιζον πολλὰς ἀτομικὰς διαφορὰς καὶ ἀποκλίσεις ἀπὸ τοῦ κανονικοῦ. Μόνον δὲ τῆς ἐξετάσεως τῶν κανονικῶν ὑποκειμένων ἀναγράφομεν ἐνταῦθα τὰ πορίσματα, περὶ δὲ τῶν ἄλλων θὰ διαλάβωμεν ἄλλοτε.

Τῶν κανονικῶν τούτων ὑποκειμένων τὰ μὲν ἔχοντα ἡλικίαν 7-20 ἐτῶν ἦσαν μαθηταὶ καὶ μαθήτριά τῶν σχολείων τῶν διαφόρων βαθμῶν καὶ φοιτηταὶ καὶ φοιτήτριά τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου, ἔτι δὲ μαθηταὶ διαφόρων ἐπαγγελματικῶν σχολείων, τὰ δὲ τῶν προηγμένων ἡλικιῶν ἦσαν ἀντιπρόσωποι τῶν διαφόρων ἐπιστημῶν καὶ τῶν πρακτικωτέρων ἐπαγγελμάτων.

Μέθοδος. - Συντονωτάτην ἐπεστήσαμεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν εἰς τὴν μέθοδον τῆς ἐρεύνης καὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν κριτηρίων, δι' ὧν ἐξιχνεύσαμεν τὸν συναισθηματικὸν βίον τῶν ἐξετασθέντων, διότι ἕξ αὐτῶν πολὺ μᾶλλον ἐπὶ τῶν συναισθημάτων ἢ ἐπὶ τῶν ἄλλων ψυχικῶν γεγονότων ἐξαρτᾶται ἡ ἐπιτυχία τῶν ἐρευνῶν.

Πολλαπλαῖ εἶναι αἱ μέθοδοι, ὅσας οἱ νεώτεροι μάλιστα ἐρευνηταὶ μετεχειρίσθησαν πρὸς ἀνίχνευσιν τῶν συναισθημάτων, καὶ δὴ *φυσιολογικαὶ* καὶ *ψυχολογικαί*.

Καὶ αἱ μὲν *φυσιολογικαὶ* ἐμμέσως μετροῦσι τὴν ἰσχὺν τῶν συναισθημάτων διὰ τῆς ἀμέσου μετρήσεως τῶν ἀλλοιώσεων τῆς ἀναπνοῆς καὶ τῆς κινήσεως τοῦ αἵματος, αἵτινες συνακολουθοῦσιν εἰς αὐτὰ, ἔτι δὲ διὰ τῆς παρακολουθήσεως τῶν ἀλλοιώσεων τῶν ἐκκρίσεων καὶ ἄλλως. Πνευμογράφοι δὲ καὶ σφυγμογράφοι καὶ καρδιογράφοι καὶ ὄγκογράφοι καὶ ἄλλα ὄργανα εἶναι ἐν χρήσει κατὰ τὰς μετρήσεις ταύτας¹.

Αἱ δὲ *ψυχολογικαὶ* μέθοδοι ἀμεσώτερον ἐπιλαμβάνονται τῆς ἐξιχνεύσεως τοῦ συναισθηματικοῦ βίου. Εἶναι δὲ τούτων πάλιν κυριώταται αἱ ἑξῆς:

α) Αἱ τῆς *διαγωγῆς*, καθ' ἃς τὸν συναισθηματικὸν βίον διαγινώσκουμεν ἐκ

¹ Μέθοδοι τοῦ Wundt, τοῦ A. Lehmann, τοῦ Cannon, τοῦ Smith, τοῦ Kretschmer καὶ ἄλλων. - Πρβλ. Θεοφίλου Βορέα, Ἀκαδημικά, 2, Ψυχολογία, ἐκδ. 3η, 1950, σελ. 363 κ. ἑξ., 367 κ. ἑξ.

τῶν λόγων καὶ τῆς παρακολουθήσεως τῶν ἐκφραστικῶν κινήσεων καὶ τῶν ἐνεργειῶν τῶν ἀνθρώπων ¹.

β) Αἱ βιογραφικαί, καθ' ἃς οἱ ἐξεταζόμενοι καταγράφουσιν εἰς ἡμερολόγια τὰς συναισθηματικὰς διαθέσεις, αἵτινες ἐκ παντοίων ἀφορμῶν ἐκδηλοῦνται παρ' αὐτοῖς καθ' ἑκάστην ἡμέραν.

γ) Αἱ τῶν ἐρωτηματολογίων, ἐν αἷς τὰς θυμικὰς καταστάσεις ἐκδηλοῦσι τὰ ὑποκείμενα προκαλούμενα διὰ πολλαπλῶν ἐρωτημάτων ².

Εἶναι δὲ καὶ τὰ εἶδη τῶν μεθόδων τούτων πολλά, παντοῖα δὲ εἶναι καὶ τὰ κριτήρια ἐκάστης. Ἄλλ' ὅπως καὶ ἄλλοι εὔρον καὶ αἱ ἡμέτεροι ἔρευναι ἔδειξαν, οὐδεμία τῶν εἰρημένων μεθόδων δύναται μετὰ τοσαύτης ἀκριβείας νὰ παρακολουθήσῃ τὴν ἐκδήλωσιν καὶ μετρήσῃ τὴν ἰσχὺν τοῦ συναισθηματικοῦ βίου, μεθ' ὅσης παρακολουθεῖ τὰ γνωστικὰ φαινόμενα.

Καὶ λέγομεν ταῦτα οὐ μόνον τὰς φυσιολογικὰς μεθόδους ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν, αἵτινες ἐμμέσως, ὡς εἶπομεν, μετροῦσι τὰ ψυχικὰ φαινόμενα, ἀλλὰ καὶ τὰς ψυχολογικὰς.

Ἡ μέθοδος τῆς διαγωγῆς, παρακολουθεῖ μὲν καὶ παρατηρεῖ τὸν ὅλον ψυχικὸν βίον, ὡς ἐκφαίνεται εἰς τοὺς λόγους καὶ τὰς ἐκφραστικὰς κινήσεις καὶ τὰς ἄλλας ἐνεργείας, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα ψυχικὰ φαινόμενα καὶ τὰ συναισθήματα ἀδρομερῶς μόνον δύναται νὰ καθορίσῃ.

Οὐδὲν ὑπερέχουσιν αἱ μέθοδοι αἱ βιογραφικαί. Ἡ ἀκριβὴς παρατήρησις δεικνύει ὅτι οἰαδήποτε αὐτοβιογραφία ὑπόκειται εἰς πλάνας καὶ ψευδεῖς ὁμολογίας. Ἄλλως τε καὶ αἱ αὐτοβιογραφίαι δὲν παρέχουσι μετ' ἀκριβείας τὸν βαθμὸν τῆς ἐκδηλώσεως καὶ τῆς ἰσχύος τῶν ψυχικῶν γεγονότων.

Τὸ αὐτὸ ἰσχύει περὶ τῶν μεθόδων τῶν ἐρωτηματολογίων. Καὶ αὗται ἀδρομερῆ μόνον τοῦ συναισθηματικοῦ βίου παρέχουσιν εἰκόνα, καὶ τοῦτο, ἐὰν ὑπὸ δεξιῶν καὶ ἐμπείρων ἐρευνητῶν γίνηται ὀρθῆ αὐτῶν χρῆσις, ἐὰν δῆλον ὅτι προκαλῶσιν αὗται τοὺς ἐξεταζομένους νὰ περιγράψωσι τὰ κατὰ τὰς παντοίας θυμικὰς ἐκδηλώσεις, αἵτινες γεννῶνται παρ' αὐτοῖς ἐκ διαφόρων ἀφορμῶν, καὶ μετὰ περισκέψεως πολλῆς καὶ κατὰ προσέγγισιν καθορίζωσι τὸν βαθμὸν τῆς ἐντάσεως τῶν ἐκδηλώσεων τούτων. Εἰς ἀτοπίας δὲ καὶ πλάνας ἄγουσι τὴν ἔρευναν, ὅπως καὶ αἱ ἄλλαι μέθοδοι, ἐὰν εἰκῆ καὶ ἀγροικότερον ἐλέγχεται δι' αὐτῶν ὁ ψυχικὸς βίος ³.

¹ Μέθοδος τοῦ Watson καὶ ἄλλων. - Θεοφίλου Βορέα, Ἀκαδημεικὰ, 2, Ψυχολογία, ἔκδ. 3η, 1950, σελ. 17.

² Ἀυτόθι, σελ. 17.

³ Βλ. Γ. Σακελλαρίου, Πειραματικὴ ἔρευνα τοῦ συναισθηματικοῦ βίου, 1932.

Πάσας τὰς εἰρημένους μεθόδους ἠλέγξαμεν ἡμεῖς μετ' ἀκριβείας, μετεχειρίσθημεν δὲ εἰς ἀκριβωσιν τοῦ ἐνταῦθα ἐρευνημένου ζητήματος πολλῶ μᾶλλον τῆν τῶν ἐρωτηματολογίων, ἐπικουρικῶς δὲ καὶ τὰς φυσιολογικὰς μεθόδους.

Τὴν ζήτησιν ἐπεξετεῖναμεν εἰς τὰς ἐκδηλώσεις τῶν κυριωτάτων εἰδικῶν συναισθημάτων.

Τὰ συναισθήματα τῆς ἀξίας καὶ ἀπαξίας, τῆς τιμῆς, τῆς συμπαθείας καὶ τῆς ἀντιπαθείας, τὰ ἐκ τῆς ζητήσεως καὶ εὐρέσεως τῆς ἀληθείας, τὰ ἐκ τῆς παρατηρήσεως καὶ ἀπολαύσεως τοῦ καλοῦ κατὰ πάντα τὰ εἶδη αὐτοῦ, ἡ ἠθικὴ εὐαρέστησις καὶ δυσαρέστησις, ἡ αἰδῶς καὶ ἡ αἰσχύνη καὶ ἡ μεταμέλεια, ὁ ἠθικὸς θαυμασμὸς καὶ ἡ ἀγανάκτησις, ἡ πίστις καὶ ἡ εὐλάβεια καὶ ἡ ἐλπίς πρὸς τὸν θεὸν καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα συναισθήματα ἐγένοντο ὑποθέσεις τῆς ἐξετάσεως ταύτης.

Κριτήρια δὲ πρὸς ἀνίχνευσιν τῶν εἰρημένων συναισθημάτων καὶ τῆς ἐκδηλώσεως καὶ τῆς ἰσχύος αὐτῶν μετεχειρίσθημεν ἐν ἄλλοις τὰ ἑξῆς:

1. *Εἰκόνας* καὶ *διηγήματα* καὶ *ποιήματα* ἐπεγείροντα ἄλλοτε ἄλλα τῶν εἰρημένων συναισθημάτων, ἅτινα διὰ καταλλήλων ἐρωτήσεων προεκαλοῦντο τὰ ὑποκείμενα νὰ περιγράψωσι καὶ καθορίζωσι κατὰ τὴν ἔντασιν.

2. *Ἀπλᾶς ἐρωτήσεις*, δι' ὧν προεκαλοῦντο τὰ ὑποκείμενα νὰ δηλώσι τίνα ἐκ τῶν εἰρημένων συναισθημάτων δοκιμάζουσιν εἰς τὰς παντοίας περιστάσεις τοῦ βίου καὶ καθορίζωσι τὴν ἰσχὴν αὐτῶν.

Ἦσαν δὲ τὰ κριτήρια ταῦτα ἀπλούστερα καὶ συνθετώτερα, ὥστε ἠδύνατο δι' αὐτῶν νὰ ἐξετάζωνται πᾶσαι αἱ ἡλικίαι.

Καὶ τὰς μὲν μικροτέρας ἡλικίας, 7-13 ἐτῶν, ἐξετάσαμεν κατ' ἄτομον προφορικῶς, διότι τῶν ἡλικιῶν τούτων μόνον δι' ἀνακρίσεως δύνανται νὰ ἐξιχνεύονται αἱ ἐκδηλώσεις τοῦ συναισθηματικοῦ βίου. Τὰς δὲ μᾶλλον προηγμένας ἡλικίας, ἀπὸ τοῦ 15ου μέχρι τοῦ 20οῦ ἔτους, ὑπεβάλομεν εἰς ὁμαδικὴν γραπτὴν ἐξέτασιν. Ἄλλὰ καὶ τὰς ἡλικίας ταύτας ἐξετάσαμεν ἐνιαχοῦ καὶ προφορικῶς, ἵνα καὶ τούτων διὰ τῆς ἀνακρίσεως ἀρτιώτερον ἐλέγχωμεν τὰς συναισθηματικὰς διαθέσεις. Δι' ὁμοίων δὲ κριτηρίων ἠλέγξαμεν καὶ τὸν συναισθηματικὸν βίον τῶν ἡλικιῶν τῶν ἐπέκεινα τοῦ 20οῦ ἔτους.

Ὅπως δ' ἐπὶ τῶν γραπτῶν δοκιμασιῶν, ἦσαν αἱ ἐρωτήσεις ἡμῶν καὶ ἐν τῇ προφορικῇ ἐξέτασει σαφεῖς καὶ καθωρισμέναι, διὰ τῶν αὐτῶν διατυπούμεναι λέξεων, ἵνα ὑπάρχη τὸ αὐτὸ μέτρον κρίσεως ἐπὶ πάντων τῶν ἐξεταζομένων, ἀπεφεύγετο δὲ δι' αὐτῶν καὶ ἡ ὑποβολή, ἡ ὅλη δὲ συναισθηματικὴ ἐκδήλωσις ἀνιχνεύετο μετὰ τῆς δυνατῆς ἀκριβείας.

Ἐτηροῦμεν δὲ καὶ πάντας τοὺς ἄλλους ὄρους, οἵτινες συντελοῦσιν εἰς τὴν

ἀπρόσκοπτον ἀκριβώσιν τῆς ἐκδηλώσεως καὶ τῆς ἐντάσεως τοῦ συναισθήματος καθόλου.

Ἵνα δ' ἔτι μᾶλλον ἐνισχύσωμεν τὸν ἔλεγχον, πρῶτον μὲν ὑπεβάλλομεν τὰ ὑποκείμενα τῶν πειραμάτων εἰς μακρὰς προκαταρκτικὰς δοκιμασίας, ἐν αἷς ἐξιχνεύομεν γενικώτερον τὴν θυμικὴν κατάστασιν ἐκάστου, ἔπειτα δ' ἐξητάζομεν πάλιν αὐτὰ λεπτομερέστερον, καὶ δὴ καὶ κατ' ἐπανάληψιν καὶ εἰς ἡμέρας ἀπεχούσας ἀπ' ἀλλήλων, ὅπου δὲ παρίστατο ἀμφιβολία, ἐνηργοῦμεν καὶ παράλληλον ἔρευναν τῶν ὑποκειμένων δι' ἄλλων ἐξεταστῶν.

Τὸν δὲ βαθμὸν τῆς ἐκδηλώσεως καὶ τὸ ποσοστὸν τῆς ἰσχύος τῶν συναισθημάτων ἐκρίνομεν οὐχὶ μόνον ἐκ τῶν ἀπλῶν δηλώσεων τῶν ὑποκειμένων, αἵτινες πολλάκις καὶ ἀπερίσκεπτοι εἶναι καὶ ἄτοποι ὅλως καὶ ἄστοχοι, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς σαφηνείας, μεθ' ἧς οἱ ἐξεταζόμενοι ὑπὸ τῶν ἐρωτήσεων ἡμῶν προκαλούμενοι καθώριζον τὰ συναισθήματα τὰ συνακολουθοῦντα εἰς τὰς ἐγγινομένας ἐντυπώσεις καὶ τὰς ἀναμνήσεις καὶ τὰς φαντασίας αὐτῶν, ἃς περιέγραφον κατὰ τὴν δυνατὴν ἀκρίβειαν. Ἐν δευτέρῳ δὲ μοίρῳ ἐλαμβάνοντο πρὸ ὀφθαλμῶν κατὰ τὴν ἐξιχνεύσιν ταύτην καὶ αἱ ἐκφραστικαὶ κινήσεις τῶν ἐξεταζομένων.

Καὶ ἡ μὲν ἐντονωτάτη ἐκδήλωσις τῶν ἀνιχνευομένων θυμικῶν διαθέσεων ἐπὶ τῶν παντοίων στοιχείων τῶν κριτηρίων ἐδήλου τὸν ἀνώτατον βαθμὸν τοῦ συναισθήματος καὶ τὴν μεγίστην εὐαισθησίαν ἣτις ἐσημειοῦτο διὰ τοῦ 100%, ἡ δὲ ἀτονωτέρα μᾶλλον ἢ ἥττον θυμικὴ ἐκδήλωσις ἐσήμαινε ποσοστὸν τῆς ἰσχύος τοῦ συναισθήματος κατώτερον καὶ μικροτέραν εὐαισθησίαν κατ' ἀναλογίαν. Καθωρίσθη δὲ καὶ τὸ ποσοστὸν τοῦτο κατὰ προσέγγισιν δι' ἐκάστην ἡλικίαν ἀμφοτέρων τῶν φύλων.

Τὸ σύνολον τῶν παρατηρήσεων ἡμῶν ἀνῆλθεν ἐπὶ μὲν τῶν ἡλικιῶν 7-20 ἐτῶν εἰς 240.000 περιπτώσεις περίπου, ἐπὶ δὲ τῶν προηγμένων ἡλικιῶν εἰς 60.000.

Π Ο Ρ Ι Σ Μ Α Τ Α

Τὰ πορίσματα τῆς μακρᾶς καὶ δυσχερεστάτης ταύτης ἐρεῦνης, δι' ἧς ἐπαυλεημένως, ὡς ἐλέχθη, ἠλέγχθησαν τὰ κατὰ τὴν μέτρησιν τῆς ἰσχύος τῶν συναισθημάτων κατὰ τὰς ἡλικίας καὶ τὰ φύλα, εἶναι τὰ ἐπόμενα.

1. *Τῶν συναισθημάτων ἡ ἰσχύς μετρεῖται, ἀλλ' ἡ μέτρησις δὲν γίνεται μεθ' ὄσης ἀκριβείας ἢ τῶν γνωστικῶν φαινομένων, ἀλλὰ κατ' ἐλάσσονα προσέγγισιν. Ἐρηται δὲ τὸ ποσοστὸν τῆς προσεγγίσεως καὶ ἀπὸ τοῦ βαθμοῦ τῆς ὁμαλότητος τοῦ θυμικοῦ βίου τῶν ἐξεταζομένων καὶ ἀπὸ τῆς δεξιότητος τῶν ἐξεταστῶν. Μέγα*

εἶναι τὸ ποσοστὸν τοῦτο ἐπὶ τῶν ὅλως κανονικῶν ὑποκειμένων, μικρότερον δὲ μᾶλλον ἢ ἦτιον ἐπὶ τῶν ἀνωμάτων.

2. Αἱ ἡλικίαι τῶν ὅλως κανονικῶν ὑποκειμένων ἐλάχιστα διαφέρουσιν ἐν τῇ μειρῶσει τῶν συναισθημάτων. Πάντα σχεδὸν τὰ ὑποκείμενα, τῶν τε κατωτέρων καὶ τῶν ἀνωτέρων ἡλικιῶν, κατὰ τὴν αὐτὴν περίπου προσέγγισιν καθώρισαν κατὰ τὰ ἡμέτερα πειράματα τῶν παντοίων συναισθημάτων τὴν ἰσχύν.

3. Καὶ τὰ φῦλα οὐδεμίαν καθόλου εἰπεῖν διαφορὰν ἐμφανίζουσιν ἐν τῇ μειρῶσει τῆς ἰσχύος τῶν συναισθημάτων ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων τῶν κανονικῶν.

Γίνεται δ' ἐκ τῶν πορισμάτων τούτων καταφανὲς ὅτι καὶ οἱ δεῖκται τῆς ἐκδηλώσεως καὶ τῆς ἰσχύος τῶν συναισθημάτων καὶ οἱ γνώμονες τῆς μειρῶσεως καὶ τὰ παντοῖα ψυχογραφήματα, τὰ ἀτομικὰ καὶ τὰ ὁμαδικὰ καὶ τὰ γενικὰ καὶ τὰ στατικὰ καὶ τὰ γενετικά¹, παρέχουσιν εἰκόνα τοῦ συναισθηματικοῦ βίου τῶν μετρούμενων κατωτέρων ἐκείνης, ἣν ἐμφανίζουσιν οἱ δεῖκται καὶ οἱ γνώμονες καὶ τὰ ψυχογραφήματα τῶν γνωστικῶν λειτουργιῶν.

Ἐμφανεῖς δὲ εἶναι καὶ οἱ λόγοι, δι' οὓς τὰ συναισθήματα δὲν μετροῦνται, μεθ' ὅσης ἀκριβείας μετροῦνται τὰ γνωστικὰ φαινόμενα τοῦ ψυχικοῦ βίου.

Τὰ γνωστικὰ φαινόμενα εἶναι γεγονότα σαφῆ μᾶλλον ἢ ἦτιον, διασαφοῦνται δ' ἔτι μᾶλλον, ὅταν κατευθύνωμεν τὴν προσοχὴν εἰς αὐτὰ κατὰ τὴν αὐτοπαρητηρησίαν, δυσκολώτερον δὲ ἀλλοιοῦνται διὰ τοῦ χρόνου αἱ εἰκόνες αὐτῶν. Τοῦτου δ' ἔνεκα καὶ ὅταν γεννῶνται τὰ φαινόμενα ταῦτα ἐν τῇ συνειδήσει, παρατηροῦνται καὶ μετροῦνται ἀκριβέστερον καὶ ὕστερον διὰ τῆς ἀναμνήσεως.

Τὰ δὲ συναισθήματα εἶναι διάχυτα μᾶλλον φαινόμενα καὶ δυσπερίληπτα καὶ ἡ προσοχὴ δυσκόλως ἀντιλαμβάνεται αὐτῶν καὶ ὁ χρόνος ταχέως καθιστᾷ αὐτὰ ὠχρότερα καὶ ἀσθενέστερα. Διὰ τοῦτο δὲ τὸ ὑποκείμενον, ἐν ᾧ τὰ ψυχικὰ ταῦτα φαινόμενα ἐμφανίζονται, οὐδὲ κατὰ τὸν χρόνον τῆς γενέσεως δύναται νὰ παρακολουθῇ καὶ μετρῇ αὐτὰ μετ' ἀκριβείας, πολὺ ὀλιγώτερον μετὰ πάροδον χρόνου πολλοῦ. Δυσχερῶς δὲ καὶ κατὰ μικροτέραν προσέγγισιν κατορθῶναι νὰ σταθμίξῃ τὴν ἔντασιν τῶν καταστάσεων τούτων τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς καὶ ὁ δεξιὸς ξένος παρατηρητὴς ἐκ τῶν λόγων καὶ τῶν ἐκφραστικῶν καὶ τῶν ἄλλων κινήσεων καὶ ἐνεργειῶν τῶν ἐξεταζομένων.

Καὶ εἶναι ἡ δυσχέρεια αὕτη τῆς μειρῶσεως πολὺ μεγαλειτέρα ἐπὶ τῶν ἀνωμαλωτέρων ὑποκειμένων, καὶ δὴ τῶν ψυχοπαθῶν.

Καὶ τοῦτο δὲ γίνεται ἐντεῦθεν πρόδηλον, ὅτι τὰ ἀτομικὰ ψυχογραφήματα, ἅτινα ἐμφανίζουσι τὴν θυμικὴν κατάστασιν ἐνὸς μόνου ὑποκειμένου, εἶναι ἐγγύ-

¹ Πρβλ. Θεοφίλου Βορέα, Ἀκαδημικά, 2, Ψυχολογία, ἔκδ. 3η, 1950, σελ. 39 κ.εξ.

τερα πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἢ τὰ ὁμαδικά, ἅτινα παριστῶσι κατὰ μέσον ὄρον τὴν θυμικὴν κατάστασιν ὁμάδων ὄλων, οἷον μιᾶς ἢ πλειόνων ἡλικιῶν, ὅπου τὰ ἄτομα διαφέρουσιν ἀλλήλων μᾶλλον ἢ ἥτιον.

S U M M A R Y

The present study comprises the results of investigations related to the test of feelings.

1. Can feelings be tested with such accuracy as the phenomena of the intelligence?

2. Do ages present any difference in the test of feelings?

3. Do sexes present any difference in the test of feelings?

4. Can we have indicators and profiles in the test of feelings such as in the test of intellectual functions?

These are the questions this study has attempted to define.

Subjects: As subjects for our experiments we have employed males and females 4.200 altogether. Most of them, being 7—20 years old, were boy-pupils and girl-pupils of schools of different kinds and levels and students of the University. The others, over 20 years of age, were representatives of different sciences and technical occupations and professions.

Method: We have been very careful as to which method we should follow and which tests we should choose, for especially on them the success of the feeling investigation depends.

We have extended our research to the manifestations of the principal specific feelings. The feelings of moral worth and worthlessness, of honour, of sympathy and antipathy, those of seeking for truth and finding it, those originated by the observation and enjoyment of good and all its sorts, moral pleasure and displeasure, shame and dishonour and repentance, moral admiration and indignation, faith and respect and hope in God and any other feelings like these.

Tests: As for the research of the manifestation and their power, we have used various tests.

1. Pictures and stories and poems arising the above mentioned feelings of which the intensity the subjects were provoked to describe and define, after having been properly asked.

2. Simple questions through which the subjects were provoked to de-

clare which of the above feelings experience under all kinds of circumstances and define their intensity.

Some of these tests were simple, others were more complicated so that all ages should be tested by them.

Results: The results of this long and difficult investigation by which everything related to the measuring of the intensity of the feelings according to age and sex were tested, are the following:

1. The testing of the power of feelings is possible but not so accurate as that of the phenomena of the intelligence. The approximation quotient depends on the degree of regularity of the subjects' life and on the skill of examiners. And the more normal the subjects are, the greater this quotient becomes.

2. The difference which the ages of the entirely normal persons present in the test of feelings is very slight. Nearly all subjects both older and younger have defined the intensity of the various feelings during our experiments with the same approximation.

3. The sexes too, one can say, regardless of age, do not present any difference at all in the measuring of the intensity of feelings.

It becomes evident by these results that the pointers of the manifestation and power of feelings as well as the profiles, both individual and mass, partial and general, static and genetic, present a picture of the sentimental life of subjects inferior to that presented by the pointers and profiles of intellectual functions.

The reasons of the impossibility of accurate feeling measuring are clear.

The intellectual phenomena are facts more or less clear becoming still clearer if we pay great attention to them during the self-observation and their images cannot be easily changed with the lapse of time. This is the reason why these phenomena, when born in the conscience can be observed and measured with more accuracy.

The feelings, however, are rather diffuse, not easily comprised, the attention hardly understands them and time soon renders them less striking and faint. That is why the subject cannot follow these psychological phenomena nor measure them with accuracy even in the time of their appearance.

The observer, too, finds much difficulty in testing the intensity of these psychological conditions by the words or by the expressive motions and actions of the subjects and this with no accuracy.

And the more unnormal and psychopathic the subjects are, the harder the test becomes.

Hence, the personal profiles indicating the feelings of each subject separately, are close to the truth more than those of mass which represent the average condition of the feelings of whole groups, that is the condition of many ages, where individuals differ more or less.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Bickel W.*, Die wechselseitigen Beziehungen zw. psych. Geschehen und Blutkreislauf, 1916.
- Βορέα Θεοφίλου*, 'Ακαδημικά, 2, Ψυχολογία, έκδ. 3η, 1950.
- Bühler Charlotte*, Zwei Mädchentagebücher, έκδ. 2α, 1947.
- » » Zwei Knabentagebücher, 1925.
- Cellerier L.*, Des réactions organiques accompagnant les états psychologiques, ἐν Arch. de psychologie, 17, 1919.
- Cannon W. B.*, Bodily changes in pain, hunger, fear and rage, έκδ. 2α, 1929.
- Curdy F. Mc.* The psychology of emotion, 1925.
- Downey J.*, Will and temperament tests, 1926.
- Eng H.*, Experimentelle Untersuchungen über das Gefülsleben des Kindes im Vergleich mit dem des Erwachsenen, ἐν Zeitschr. f. ang. Psychologie, Beiheft, 30, 1922.
- Girgenson K.*, Der seelische Aufbau des religiösen Erlebens. Eine religionspsychologische Untersuchung auf experimenteller Grundlage, 1921.
- Kretschmer E.*, Körperbau und Charakter, έκδ. 10η, 1931.
- Krüger F.*, Das Wesen der Gefühle, 1929.
- Landis C.*, Studies of emotional reaction, ἐν Journ. of General Psychology, 1929.
- Lehmann A.*, Hauptgesetze des menschl. Gefülslebens. Γερμ. μετάφρ., έκδ. 2α, 1914.
- Leschke E.*, Die Ergebnisse und Fehlerquellen der bisherigen Untersuchungen über die körperlichen Begleiterscheinungen seelischer Vorgänge, ἐν Archiv f. d. ges. Psychologie, 31, 1914.
- Murphy G.* — *Murphy L.*, Experim. social psychology, 1931.
- Pauli R.*, Psychologisches Praktikum, έκδ. 4η, 1930.
- Pressey S. L.* — *Pressey L. C.*, Introduction to the use of standard tests, 1931.
- Reymmert M. L.*, Feelings and emotions, 1928.

- Ribot Th.*, Psychologie des sentiments, ἔκδ. 12η, 1925.
Smith W., The measurement of emotion, 1922.
Störring E., Pneumographische Untersuchung von Gefühlszuständen, ἐν Archiv f. d. ges. Psychologie, 45, 1923.
Störring E., Psychologie des menschlichen Gefühlslebens, 1916.
Stumpf C., Gefühle und Gefühlsempfindung, 1928.
Tendler A. D., A preliminary report on test for emotional insight, ἐν Journal of Applied Psychology, 14, 1930.
Watson J. B., Psychology from the standpoint of a behaviorist, 1919.
Wundt W., Grundz. d. phys. Psychologie, 2, ἔκδ. 5η, σελ. 263 κ. ἐξ.
Ziegler Th., Das Gefühl, ἔκδ. 5η, 1912.

N. Βέη: «Περὶ τῶν ψηφιδωτῶν τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ μονῆς τῶν Μεγάλων Πυλῶν καὶ ἄλλων κειμηλίων αὐτῆς».

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΜΗ ΜΕΛΩΝ

ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ. — Ἡ κατανομὴ τῆς χροιάς ἰριδος καὶ κόμης εἰς τὸν παιδικὸν πληθυσμὸν τῶν παραμεθορίων, ὑπὸ Ἀντων. Χ. Παπαϊωάννου. Ἀνεκοινώθη ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Φ. Κοσμετάτου.

Ἡ ἰδρυσις εἰς τὰ περίχωρα τῶν Ἀθηνῶν πλειάδος παιδοπόλεων, ἐν ταῖς ὁποῖαις ἐφιλοξενήθησαν ἰδίως τὰ ἐκ τῶν συνοριακῶν περιφερειῶν ὑπὸ τοῦ ἀνταρτοπολέμου ἀπορφανισθέντα παιδιά ὡς καὶ ὑποκείμενα εἰς ἀρπαγὴν ἔδωκε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐξετασθῶσιν οἱ ἐκπρόσωποι οὗτοι τοῦ παραμεθορίου πληθυσμοῦ ἀπὸ πλείστων ἀπόψεων ἥτοι σωματολογικῶς, αἱματολογικῶς κλπ.

Αἱ ἔρευναι αὗται γινόμεναι ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν καὶ τὰς κατευθύνσεις τοῦ καθηγητοῦ Γ. Ἀλιβιζάτου¹ θὰ ἀποτελέσωσιν ἀντικείμενα μελλουσῶν δημοσιεύσεων ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὰς προηγουμένας αἱματολογικὰς ἐρεῦνας τοῦ ἰδίου καὶ τῶν συνεργατῶν του διὰ τὴν κατανομὴν τῶν ομάδων αἵματος παρ' Ἑλλήσιν ἀπὸ Ἐθνολογικῆς ἀπόψεως καὶ διὰ τοὺς αὐτοὺς κυρίως σκοποὺς

Ἐν τῇ παρούσῃ μελέτῃ θὰ περιορισθῶμεν μόνον εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν καὶ

¹ Ἐκ τοῦ Ἐργαστηρίου Ὑγιεινῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ὑγειονομικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν. Διευθυντής ὁ καθηγητὴς κ. Γ. Π. Ἀλιβιζάτος.